

УДК 821.161.2 – 1.09 „185/189”

І. А. Ярошевич

**ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ
В ПОЕЗІЇ МИКОЛИ ЧЕРНЯВСЬКОГО**

Мій поетичний символ віри – свобода
у виборі тем і безпосередність у вислові того,
чим буває повна душа, що проситься
вилитись у слово.

М. Чернявський

Микола Чернявський здійснив вагомий внесок у розвиток української літератури, мистецтва, культури і національного піднесення України. Він порівнював своє життя з одним днем на швидкоплинному кораблі зазначаючи, що „молодість – це ранок, zenit – сонячний день, а наступне життя – повільний захід сонця за обрій” [1, с. 3]. Митець максимально повно прагнув реалізуватися у житті, свідомо обираючи свій шлях, залишався вільним поетом, бо „не слідував одній, раз і назавжди запрограмованій (ідеологічно, соціально, естетично) концепції, не зв’язував себе стосунками з певною літературною групою, об’єднанням, організацією” [2, с. 137].

Слушною є думка Я. Голобородька з приводу того, що М. Чернявський репрезентував собою „класичний європейський тип „вільного художника”, для якого самовпевненість, узгоджені зі статусом духовної незалежності” [2, с. 137].

Дебютував М. Чернявський поетичними збірками „Пісні кохання”, „Донецькі сонети” та „Зорі”, які були досить схвально оцінені критикою. Зокрема, І. Франко відгукнувся рецензією на збірку „Зорі”, де намагався наголосити на домінантах творчої індивідуальності митця, говорячи про так звану „літературну фізіономію” [3, с. 355], зауважуючи, що „ся фізіономія дуже симпатична”, а сам поет – „тиха, гармонійна натура”, схильна до „глибокого смутку та меланхолії” [3, с. 355]. Тоді як М. Євшан, ніби продовжуючи рецензію І. Франка, звертає увагу на процес становлення творчості М. Чернявського вбачаючи, що вся його поетична сила направлена на те, щоб „принесити потіху і розраду душам сумним, самотнім, зламаним” [4, с. 208].

Серед сучасних дослідників творчості М. Чернявського варто назвати ґрунтовні розвідки Л. Ярошевської (Л. Корівчак), котра з’ясовує не тільки естетичні смаки, а й простежує прагнення поета до модернізації української літератури, визначає специфіку жанру ліричного портрета у доробку митця [5; 6, с. 131 – 134].

Про неординарність поезій М. Чернявського, особливості його стилю говорить О. Камінчук, підсумовуючи, що його творчість „засвідчує дискурсивну інтерференцію, співдію романтизму, неоромантизму, просвітництва, неокласицизму, елементів символізму й декадансу” [7, с. 43].

Беручи до уваги досить посиленій інтерес літературознавців до творчості М. Чернявського зауважимо, що його поетичний доробок ще не був предметом дослідження крізь призму художнього вияву концепції людини, що і дає автору статті з’ясувати цю проблему.

Одне із завдань літератури полягає у цілісному осягненні людини, її примх і вад, переваг і досконалостей. Кожен з письменників знаходить певні шляхи реалізації своїх творчих задумів і мистецьких алюзій. Ще з часів Арістотеля сповідувалося, що поезія відтворює життя і її головний предмет – людина, тоді як митець може органічно передавати чи створювати художнє узагальнення життя людини.

У наукових колах домінує думка про те, що людина – це „суб’єкт соціального процесу, творець культури та історії” [8, с. 414]. Людина не мислила без суспільства, – „до реальності її існування причетна не тільки вона сама як щось кінечне, а й вся історія людства” [9, с. 15]. Переконливим є ствердження Л. Кулакевич, що саме концепція світу і людини є „індикатором творчого методу, головним компонентом естетичного кредо митця” [9, с. 16].

Микола Ткачук дещо раніше сформулював теоретичне осмислення концепції людини у творчому надбанні митця: „Людина і світ, особа і суспільство, людська особистість та історичний час – це питання, висвітлення яких має кардинальне значення для розуміння граней між різними творчими напрямками і методами, шлях усіх типологічних узагальнень і побудов” [10, с. 4].

Варто зазначити і переосмислення Л. Кулакевич ідеї Л. Кірокосяти про втілення концепції людини і світу письменника через глибокі, життєві характери, сконцентрованому зображенні побуту. Дослідниця стверджує, що „в художній концепції сфокусовано характери в їх об’єктивній зумовленості і багатоманітності зв’язків зі світом, у діалектиці розвитку особистості й суспільства, соціальний аналіз дійсності” [9, с. 17], тоді як „конкретно-художній – це новаторський синтез героя в певній художній структурі, факт індивідуального самовираження художника” [9, с. 17].

Отже, майже всі науковці намагаються простежити зв’язок концепції людини та її світу з творчим самовиявом митця, його новаторськими тенденціями на різних (естетичних, історіософських, тенденційних, стилетворчих тощо) рівнях.

М. Чернявський у передмові „День на кораблі” до десятого тому поезій писав про своє покликання, яке воно, звідки його уподобання, чим він займається і які наслідки діяльності саме його оточення: „...люди взяли в руки громи небесні й почали розмовляти за допомогою їх без

дроту з усіма кінцями землі. І ось просвітили нові алхемики незаним досі промінням себе самих і інші речі. І ось, нарешті, серед громів і димів, війн і революцій упали з голів владик земних корони і діадеми, і, окурена димами, од нетрів землі повстала хмура й маслакувата влада робітників. Ось вона на очах наших виправляє тягарем тисячолітнього гноблення зведені члені і з високости димарів фабричних починає оглядати опановані нею простори. Ось вона вже в творчому натхненні закладає основи Дніпрельстану і їй ввижається в майбутньому блискучий Електрополіс..." [11, с. 6].

Про те, як жив сам Микола Чернявський, дізнаємося з його поезій, адже за свідченням самого письменника, він надавав їм „переважно значення документів пережитого життєвого процесу, документів того дня на кораблі, що перебіг передо мною й ровесниками моїми” [11, с. 8].

Саме з цих причин з під пера талановитого митця з’являється цілий ряд глибоко ліричних поезій, „овіяних ніжністю і теплотою почуттів, позначених журливо-сумовитим настроєм, що відбивав страшну дисгармонію між світлими мріями, райдужними надіями людини й сірою жорстокою дійсністю, яка вбиває кращі людські прагнення і поривання” [12, с. 11].

Людина у М. Чернявського глибоко закохана у свій рідний край, в безмежні степові простори, морські й гірські краєвиди, вона безмежно чесна і поступлива коли це стосується долі інших, це людина обов’язку і покликання, людина-творець, людина-оборонець, що ненавидить війну і все що з нею пов’язане, віддана своїй справі.

У ранніх поезіях, як і у більшості початківців, увага сконцентрована на людині-митцеві та його життєвому призначенню змінити світ на краще. Молодий поет лине думкою в таємний край, де народжуються принадні звуки поезій, де „палають зір чисті кришталі”. Поет порівнює свою думу з вільним орлом, який самотньо шугає в піднебесній височині і тільки, стомившись, сідає на землю перепочити. І ці „перепочки” не пройшли марно для поета. Спускаючись на землю зі своїх надхмарних снів, М. Чернявський, бачить тяжке життя народу, його страждання й нестерпний біль. Тоді в мрійно-тихий плін чарівних пісень людини-поета вривається голосна нота, яка руйнує весь стрій його так старанно скомпанованого оркестру, неприємним звуком, що нагадує стогін змученої душі. І тоді лунають поетові слова, сповнені щирим бажанням віддати всього себе, весь свій талант боротьбі за народне щастя:

Поете, встань! Подай свій голос!
Отчизна жде тебе давно,
Як косаря достиглий колос,
Як кожне в колосі зерно [13, с. 73].

Людина-герой несамовито виборює не тільки свою свободу, щастя, а й добробут усіх знедолених, пригноблених в Україні:

Ще поки серце в грудях б’ється,

Як бачу сльози я братів,
Не раз щодня воно здригнеться,
Не раз клятьбою відгукнеться
На підлі вчинки наших днів [13, с. 81].

Більше того, М. Чернявський закликає свого героя до оборони народу, Вітчизни, до розмислів і душевних переживань:

А гей, хто смілу душу має,
Гукни, озвись, бо загибає
У людях віра в кращий час,
В ясний той день, що йде до нас!
Гукни! Бо пільма стоголова
Боїться сміливого слова,
А нам ти віри надаси! [13, с. 263].

Образ сильної вольової людини постає у поезіях „Сором в пільмі духа”, „Кайдани”, „Я в двадцять літ одстав од віку...”, „Товаришеві”, „Вірю – не згину я в пільмі дочасно...”.

Людина яка прагне до необмеженої свободи, до вияву своїх національних прав, що живе не тільки з вірою в душі, а й з глибоким переконанням у непереможність українського народу знаходить свій художній вияв у поезіях „Наші села”, „Встань зі мною, хто несплячий”, „Народ”, „Сини України!”, „Мій заповіт”.

Широко представлена у поезії М. Чернявського соціальна тема, об'єктом зображення постає людина знедолена, людина учасник народних повстань („Сирота”, „До сонця”, „Косарі”, „Засуха”, „В огні повстання” та інші). М. Чернявський сприймав історію як „чинник творення сучасності” [7, с. 42], тому важливою складовою його поетичної творчості є людина історична („Ти не загинеш Україно...”, „Степ”) та реальні прототипи історичних подій вітчизняної історії („Князь Ігор”, „Богданова інтродукція”, „Кінець Дорошенка”, „Іван Брюховецький” й історії наших народів („Атілла”, „Цар і море”, „Євшан”).

М. Чернявський один із перших художньо переконливо зобразив людину-шахтаря, реалістично передавши тяжкі умови праці робітників у Донбасі. Добуток вугілля у забої – справжня каторга для шахтарів – з ранку до ночі, без відпочинку, в темряві довбали вони вугілля, обливаючись потом і проклинаючи свою гірку долю:

У сажі, чорній, як мара,
Рукою піт з лица втира
І кайлом вугіль б'є і б'є
В норі шахтар. На нього лле
Мутна, холодная вода,
І лампа світиться бліда,
Моргає стиха, мов дріма
Повітря дихати нема
Чи скоро зміна? Голова

Звиса, неначе нежива...
Півсуток цілих у норі –
Тут знайдуть смерть богатири! [13, с. 163].

Завершальним етапом у поетичному доробку М. Чернявського є художня передача людини-творця індустріальних будівництв. Це сповнений енергії і натхнення пристрасний цикл „Гігант”, де поет оспівує людину як представника могутньої індустрії, що є провісником небаченої сили і міцності країни. Він гордий і за свою Батьківщину, і за свій народ, і за здійснений трудовий подвиг людини, яким буде пишатися не одне наступне покоління.

М. Чернявський підсумовує свою подорож „на кораблі життя”, аналізує побачене й зроблене, оцінює досягнення і переймається ще тим, що варто завершити: „...Люди говорили про небо, а плазували по землі. Любили ближнього, а жили з його темноти й кривавої праці”, – від цього письменник прагнув усе життя відмежуватись і робив це як міг. Проте, „тим часом душа росла моя й опановувала світ. І тоді перед моїми очима помалу розвернулась картина життя всього корабля нашого, життя того колективу, що існує на ньому – в теперішньому, минулому й майбутньому” [11, с. 7].

І саме тому вся творчість М. Чернявського пройнята палкою любов’ю до українського народу, щоденними турботами про нього, щирими вболіваннями про майбутнє України.

Список використаної літератури

1. Бабишкін О. Поезія Миколи Чернявського / О. Бабишкін. – К. : Радянський письменник, 1959. – 447 с. **2. Голобородько Я.** Мій поетичний символ віри – свобода / Я. Голобородько // Вітчизна. – 2000. – № 11 – 12. – С. 135 – 140. **3. Франко І.** Микола Чернявський „Зорі”. Збірник поезій. Київ, 1903 / І. Франко. – Зібрання творів : У 50 т. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 34. – С. 355 – 359. **4. Євшан М.** Микола Чернявський / М. Євшан // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К. : 1998. – С. 206 – 212. **5. Корівчак Л.** Лірика Миколи Чернявського. Проблеми поезики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 – „Українська література” / Л. Д. Корівчак. – Херсон, 2008. – 21 с. **6. Ярошевська Л.** Літературні портрети драматургів у поезії М. Чернявського / Л. Ярошевська // Збірник наукових праць за ред. проф. О. Мішукова : У 2-х т. – Херсон, 2007. – Т. 1. – С. 131 – 134. **7. Камінчук О.** Поетична творчість Миколи Чернявського в дискурсивно-типологічному контексті української поезії кінця XIX – початку XX століття / О. Камінчук // Слово і час. – 2004. – № 1. – С. 35 – 44. **8. Бахтин М.** Автор и герой в эстетической деятельности // Бахтин М. Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – 345 с. **9. Кулакевич Л.** Концепція світу і людини в системі художніх координат літературної творчості Світлани Йовенко /

Л. Кулакевич. – Дніпропетровськ, 2008. – 190 с. **10. Ткачук М.** Естетична концепція людини в „Енеїді” І. Котляревського / М. Ткачук. – К. : Вища школа, 1995. – 56 с. **11. Чернявський М.** День на кораблі. Замість передмови до поезій / М. Чернявський // Твори. Молодість (1887 – 1896). Поезії : У 10 т. – Харків, Кооперативне видавництво „Рух”, 1928. – Т. VI. – С. 5 – 9. **12. Костенко В.** Микола Чернявський / В. Костенко // Чернявський М. Твори : У 2-х т. – К. : Дніпро, 1966. – Т. 1. – С. 5 – 37. **13. Чернявський М.** Оригінальні твори / М. Чернявський / Твори : У 2-х т. – К. : Дніпро, 1966. – Т. 1. – 515 с.

Ярошевич І. А. Художня концепція людини у поезії Миколи Чернявського

У статті досліджується художня концепція людини у поетичних творах Миколи Чернявського. Розглядаються теоретичні засади концепції людини у художньому надбанні митця, що є безпосереднім „індикатором” його творчого методу. Підкреслюється зв'язок концепції людини та її світу з творчим самовиявом М. Чернявського, а разом з тим, окреслюється його новаторський підхід у зображенні людини на різних рівнях: естетичному, історіософському та стилетворчому.

Ключові слова: людина, особистість, світ, характер, концепція, автор.

Ярошевич И. А. Художественная концепция человека в поэзии Николая Чернявского

В статье исследуется художественная концепция человека в поэтических произведениях Николая Чернявского. Рассматриваются теоретические основы концепции человека в художественном наследии писателя, которые являются непосредственным „индикатором” его творческого метода. Подчеркивается связь концепции человека и его мира с творческим самопроявлением Н. Чернявского, а вместе с тем, обращается внимание на новаторский подход в изображении человека на различных уровнях: эстетическом, историософском и стилеобразовательном.

Ключевые слова: человек, личность, мир, характер, концепция, автор.

Yaroshevich I. A. The artistic conception of person in the poetry of Nicholas Chernyavskiy

The article investigates the artistic conception of the person in the poetic works of Nicholas Chernyavskiy. Theoretical foundations of the conception of person in the artistic heritage of the writer, which are the direct „indicator” of his creative method, were also examined. Emphasizes the connection of the conception of person and his world with the creative self-expression of N. Chernyavskiy, and at the same time, attention is drawn to the innovative approach in the image of person in various levels: aesthetic, historiosophical and stylistic.

Key words: man, person, world, character, conception, author.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Галич А. О.